

UTENFOR AKADEMIET

«En ateist, en jøde og en apologet gikk inn på en bar ...»
«Er dette begynnelsen på en dårlig vits eller oppskriften på en opphetet debatt? Det er i alle fall begynnelsen på den ellefte utgaven av Utenfor Akademiet. Her følger vi opp forrige utgaves livsstilsråd med noen gode anbefalinger for hva du bør gjøre når du konfronteres av autoriteter – det være seg Gud, Amerika eller ikke-kommunistiske medelver. Her er det altså anledning til å lære ett og annet om hvordan du bør te deg både i denne verden og i etterlivet! Hvis dette høres for godt ut til å være sant, så sier vi i Pascals ånd: Du kan gagne uendelig mye på å lese vår spalte, men du vinner forsvinnende lite på å la være!»

Russells forsvarstale

Vi begynner rett på sak med en innføring i etterlivets apologetikk: Hva kan du si dersom Gud selv konfronterer deg med din mangel på tro? I en slik situasjon ville vel selv den mest hardbarkede ateist føle en viss nervøsitet – og det med rette. Likevel er kanskje det beste man kan gjøre å følge Bertrand Russells eksempel. Da han ble spurt om hva han ville sagt til sitt forsvar, svarte han kort og godt: «Ikke nok bevis, Gud, ikke nok bevis.»

Leserne advares likevel mot å følge Russells eksempel i alle livets store spørsmål. En dag under en sykkelturné med sin kone skal han plutselig ha oppdaget at han ikke lenger elsker henne – dette etter åtte års ekteskap. Deretter fulgte 19 år med utroskap før skilsmissen. Kanskje ble denne brå forandringen mulig gjort av at Russell var en empirist også når det gjaldt kjærlighet. Om dette er tilfellet, ville han vel sagt noe slikt til sitt forsvar i en eventuell skilsmisssak: «Jeg observerer ikke følelsen av å elske henne i meg selv lenger, så, *eo ipso*, jeg elsker henne ikke lenger.» Uansett: En sterk korrelasjon mellom delte sykkelturnéer og forvitrende kjærlighet er ikke, så vidt *Filosofisk supplement* kjenner til, etablert av vitenskapen.

Farvel til adjø!

Forfatter og apologet C.S. Lewis så nok frem til en langt mindre pinlig konfrontasjon med Herren enn den Russell skisserte, og følte seg for øvrig trygg på etterlivet. I sine memoarer skriver C.S. Lewis' venn Sheldon Vanauken om et møte dem imellom i Oxford før Vanauken skulle flytte hjem til USA. De gode vennene møttes på en restaurant til lunsj. De snakket der om døden og etterlivet, og ble enige om at oppvåkningen etter døden sikkert ville føles som å komme hjem. Apropos hjem sa Lewis at de måtte holde kontakten etter at Vanauken returnerte til USA. «Men uansett», sa han lystig, «vi kommer til å møtes igjen, her – eller der.» Da vennene skiltes utenfor hotellet, tok de hverandre i hendene, og Lewis sa: «Jeg vil ikke si adjø. Vi kommer til å møtes igjen», og deretter nærmest kastet han seg ut mellom bilene for å krysse gaten. Vel over på den andre siden snudde han seg og ropte så høyt at han overdøvet både biler og busser: «Og forresten, kristne sier aldri adjø!» Ikke engang en snarlig død ville vært nok til å bryte vennskapsbånd mellom kristne som Lewis og Vanauken, med andre ord – her må det sterkere skyts til. Tør vi foreslå ... en sykkelturné?

**Ikke nok bevis,
Gud, ikke nok
bevis.**

Formallogikkens feller

En annen som var sikker i sin sak, var Kurt Gödel. Skulle Gud komme med et svar til Russells påstand om bevismangel, ville Han kanskje ha gjort som Gödel og lagt fram et logisk bevis for sin eksistens. Gödel mente nemlig å ha bevist Guds eksistens med ren logikk, gjennom en variant av St. Anselms ontologiske argument. («Ikke nok bevis, Gödel, ikke nok bevis», ville kanskje Russell ha sagt.) Derfor kan det godt tenkes at Gödel ville kommet bedre ut av et møte med Herren enn godeste Russell. Når det

gjaldt møter med verdslige autoriteter, derimot, hadde han større vanskeligheter. Og hvilken verdslig autoritet er vel større enn Amerikas forente stater?¹ Det som følger, går ut som en advarsel til alle som tror at formallogikk er på sin plass på alle livets arenaer.

Mens han prøvde å oppnå amerikansk statsborgerskap i 1947, oppdaget Gödel en fatal kontradiksjon i den amerikanske grunnloven som gjorde det mulig for et individ med onde hensikter å overta makten i landet på udemo-

kratisk vis. Selv var Gödel meget ivrig og begeistret over denne oppdagelsen, men hans nære venn Albert Einstein var tydeligvis noe mer jordnær og bekymret seg for at den foreliggende statsborgerskapshøringen

Det som følger, går ut som en advarsel til alle som tror at formallogikk er på sin plass på alle livets arenaer.

kunne gå dårlig dersom Gödel skulle finne det for godt å legge ut om grunnlovens smutthull. Einstein fulgte derfor med Gödel på høringen. Lenge så det ut til at den skulle gå for seg uten problemer, for Gödel hadde tross alt forberedt seg i flere dager (det var slik han kom over den ovennevnte kontradiksjonen), men da samtalen kom inn på Hitlers annektering av Østerrike, kunne ikke Gödel dy seg: «Noe sånt kunne aldri ha skjedd her!» uttalte dommeren, og Gödel grep entusiastisk sjansen: «Jo! Det kan det, og her er beviset!» Men før Gödel fikk begravd sitt håp om statsborgerskap under formallogiske beviser, fikk Einstein og dommeren, som ved et lykketreff også var Einsteins venn, ham raskt over på mindre kontroversiell grunn. Av denne nervepirrende historien om en skjebne som var nær ved å fortapes gjennom formallogisk iver, kan vi trekke følgende lærdom: Den som graver en formallogisk grav for andre (lands grunnlover), faller selv i den – med mindre man har venner som Einstein da, selvsagt. Kanskje Gödel lærte sin lekse og begravde sitt fordømmende bevis på bunnen av sitt betydelige intellekt: Det er i alle fall ingen som lenger vet hva kontradiksjonen besto i.²

Det kosmologiske raut

En annen gudfryktig logiker som bød på et betydelig intellekt, var Thomas Aquinas. Hans oppgjør med sine første autoriteter – mor og far – fikk vi høre om i forrige utgave av Utenfor Akademiet, og han endte opp med å stikke av hjemmefra sent i tenårene for å slutte seg til Dominikanerordenen, naturligvis mot sine foreldres vilje. Ikke et helt gjennomsnittlig tenåringsopprør, med andre ord. Vi kan tenke oss at dette førte til et bedre forhold til hans Himmelske Far, på bekostning av det med hans

verdslige motpart.

Men heller ikke i Dominikanerordenen var Thomas gjennomsnittlig: Hans taushet var tydeligvis langt utenom det vanlige, selv for en munk. Studiekameratene hans ga ham derfor økenavnet «bos mutus» – den stille oxen. Hans læremester Albertus Magnus kunne derimot se den dype bunnen under Thomas' stille vann, og pleide å gi følgende motsvar på slengbemerkningene: «Den lærde rautingen til denne stille oxen vil en dag fylle universet.» Enkelte lesere vil kanskje huske fra forrige utgave at det ikke bare var Thomas' «rauting» som skulle vise seg å bli omfangsrik – etter sigende var vommen hans nær ved å fylle universet helt på egen hånd. Om dette universale omfanget betyr at Thomas (eventuelt hans rauting) er allestedsnærværende og dermed identisk med Gud, lar vi det være opp til leseren å avgjøre.

Aldri så gæli!

Etter å ha drevet gjøn med stakkars Thomas i to suksessive numre begynner vi å kjenne et snev av dårlig samvittighet, og lurar på om vår dårlige oppførsel i seg selv kanskje utfordrer Guds autoritet – for hvis Gud er god og allmektig, hvorfor finnes da slik ondskap?³ Nettopp «det ondes problem» er et av apologetikkens hovedtemaer, og den kanadiske marxistiske filosofen G. A. Cohen⁴ mente utiktene til en vellykket *teodicé*, en løsning på dette problemet, var svært dystre. Som han sa: «Det finnes mange svar på dette spørsmålet i den teologiske tradisjonen. Noen av dem er elendige, mens andre er akkurat like dårlige». Som respons til påstanden om at naturkatastrofer, ulykker og lignende ikke egentlig er ondskap, men utfordringer vi må overvinne, trakk Cohen frem følgende anekdote: Etter en flyulykke hvor et titalls mennesker omkom, ble en av de få overlevende intervjuet om hva han tenkte om det som hadde skjedd. Da skal han ha svart: «Det beviser for meg at det må finnes en Gud.» Mon tro hvordan resten av passasjerene ville ha stilt seg til dette gudsbeviset.

I motsetning til de fleste andre ateister mente Cohen likevel at onskapens tilstedeværelse reiser et slags problem selv om man benekter guds eksistens. I et kveldsforedrag for studenter, hvor også sitatene ovenfor er hentet fra, tok han opp det han kalte «The Secular Problem of Evil»: Hvorfor eksisterer vonde ting, når det ville vært mye bedre om det bare eksisterte gode ting? Som svar på dette spørsmålet listet han i foredraget opp forskjellige måter vonde ting kan være gode på, eller «Ways that Bad Things Can Be Good», som foredraget het. Hver måte illustrerte han med en populær amerikansk showtune, som han inviterte publikum til å synge med på. Den første måten kalte han

«epistemo-genetisk»: Tilsynelatende vonde ting kan være gode ved at de får oss til å erkjenne godheten ved andre ting. Poenget illustrerte han med sangen «Pennies From Heaven»: «But no one appreciated / A sky that was always blue / ... That's what storms were made for», og så videre. En annen måte vonde ting kan være gode på, ifølge Cohen, er at vi kan *late som* om de er gode, illustrert med sangen «When I pretend I'm gay / I never feel that way / I'm only painting the clouds with sunshine». ⁵ Slik kan man altså utfordre selv det vundes autoritet.

Bøygen

Noen ganger er dine uforsonlige likemenn den autoriteten det er vanskeligst å utfordre, noe Cohen fikk oppleve. I et selvbiografisk kapittel i boka *If You're an Egalitarian, How Come You're So Rich?* forteller han om oppveksten sin i et jødisk arbeiderklasse miljø i Montreal. Foreldrene sendte ham på en kommunistisk privatskole (!) for jødiske barn, hvor mange av fagene ble undervist på jiddisk, og hvor alle jødiske tradisjoner ble tolket ut av sin opprinnelige teologiske kontekst og inn i en radikal politisk en: Påskefeiringen handlet like mye om opprøret i Warszawa-ghettoen i 1943 som jødernes flukt fra Egypt. Ett av emnene som ble undervist på jiddisk, var «Geschichte fun Klassen Kampf» (klassekampens historie), hvor Cohen i en alder av åtte kunne være stolt av å ha fått toppkarakteren *alef* (א). Da han senere ble flyttet over til en «vanlig» jødisk skole, måtte Cohen av frykt for å bli utstøtt av sine ikke-kommunistiske medelever dekke over det faktum at han ikke hadde feiret sin bar mitzva. Det gjorde han ved å hevde at rabbineren hadde kommet hjem til leiligheten

Cohens familie bodde i og gjennomført bar mitzvaen der. Sannheten var at bare noen venner av familien hadde vært på besøk under den høyst private «konfirmasjonen» (og slett ingen rabbiner), og i stedet for å lese en bønn fra toraen, som tradisjonen er, hadde Cohen resitert en kapitalismekritisk fortelling på jiddisk av Sholem Aleichem – forfatteren mest kjent for *Spelemann på taket*.

Cohen beholdt for øvrig både den kommunistiske overbevisningen og den ikke-religiøse identifikasjonen med jødedommen, begge deler innpodet i oppveksten, livet ut. Heller ikke troen hans på Marx' historiske materialisme ble röknet av kommunismens fall. Som han sa med rikelig glimt i øyet: «At ting ikke gikk som vi forutså, beviser ikke at *vi* tok feil, det beviser at *historien* tok feil.» Slik kan man altså gjøre et forsøk på å motstå selv den urokkelige autoriteten som bæres av tingenes gang. Om ikke annet bør Cohen få poeng for forsøket.

At ting ikke gikk som vi forutså, beviser ikke at vi tok feil, det beviser at historien tok feil.

Coda

Vi tror nå det skulle være god sjans for at du er etterlatt klokere enn før. Tross alt vet du nå hvordan du skal: forsvar deg overfor Gud, skrøne på deg en bar mitzva-feiring, sikre deg et statsborgerskap i Statene og syng et svar på det ondes problem. Ikke minst vet du også hvilket ord på «a» du blir nødt til å unngå dersom du lar deg overtale av apologetene. Men ordet er ikke «autoritet». Autoritet kan du både si og motsi så mye du vil. Så lenge autoriteten ikke er Amerika. I så fall må du ha med deg Einstein. Adjø!

Denne utgavens bidrag kommer fra Runar Møland, Sivert Ellingsen, Gina Othelie Green og Ainar Petersen Miyata. Kjenner du noen morsomme filosofirelaterte anekdoter? Send dem til redaksjon@filosofisksupplement.no.

NOTER

¹ *Filosofisk supplement* stiller seg nøytral når det gjelder de politiske implikasjonene av dette utsagnet.

² Vi føler at det er på sin plass å bemerke at til tross for sine banebrytende bidrag til matematikken og logikken hadde Gödel likevel en svært barnlig (uvennlige stemmer vil kanskje si barnslig) side – hans smak i film og litteratur. Han elsket eventyr og Disney-filmer og så *Snehvit og de syv dvergene* på kino minst tre ganger. Man må altså anta at han trivdes i sitt nye hjemland. Eller kanskje han bare trengte slike atspredelser for å unngå k å dvele ved kontradiksjonen i dets grunnlov?

³ Ja, hvorfor finnes i det hele tatt denne spalten? En allmektig og allgod Gud har vel ingen grunn til å tillate slik tvilsom humor! Leseren inviteres til selv å formulere en logisk gyldig versjon av «den dårlige humorens problem».

⁴ Apropos okser: Cohen var en sentral figur i en gruppe av analytiske marxister som smykket seg med det latinske mottoet «Marxismus sine stercore tauri» («marxisme uten oksens møkk» eller, i deres foretrukne slagord, «Non-Bullshit Marxism»).

⁵ Sjekk ut resten av foredraget selv – et opptak ligger ute på YouTube: <www.youtube.com/watch?v=oH4skQfXk7M&list=RDoH4skQfXk7M>.